

บทปริทัศน์หนังสือ
Book Review

Family Matters in Indian Monasticism (2014)

Author: Shayne Clarke

ผู้ปริทัศน์: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อภิญา เพ็ญฟูสกุล

Reviewer: Apinya Fuengfusakul

Shayne Clarke สอนที่ภาควิชาศาสนศึกษา (Religious Studies) ที่มหาวิทยาลัย แม็คมาสเตอร์ (McMaster University) ในแคนาดา เขาจัดได้ว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญการศึกษา พระวินัยเปรียบเทียบจากพุทธศาสนาหลายสายหลายนิกายด้วยกัน ในขณะที่นักวิชาการ ด้านพุทธศาสนศึกษาส่วนใหญ่มักจะให้ความสำคัญกับการศึกษาพระสูตรซึ่งถือกันว่าบรรจุ สิ่งที่เป็นแก่นของหลักคำสอนทางพุทธศาสนานั้น คล้ายกลับสนใจพระวินัยเนื่องจากเขาเล็ง เห็นว่า สิ่งซึ่งกำหนดกฎระเบียบอย่างละเอียดลออในชีวิตประจำวันของนักบวชย่อมสะท้อน การดำรงชีวิตและปัญหาอันเกิดในชีวิตประจำวันของนักบวชในยุคพุทธกาล

ความน่าสนใจของหนังสือเล่มนี้อยู่ที่การพลิกมุมมองใหม่เกี่ยวกับการอ่านพระวินัย ในพระไตรปิฎก มุมมองใหม่นั้นเกี่ยวข้องกับภาพลักษณ์ของชีวิตอารามในยุคหนึ่ง ทศนคติ กระแสหลักเกี่ยวกับพระภิกษุและชีวิตอารามในพุทธศาสนา มักเสนอว่า นักบวชคือผู้สะละโลกย์ หันหลังให้โลกและวิถีชีวิตฆราวาสอย่างสิ้นเชิง หนังสือเล่มนี้เปิดมุมมองใหม่ว่า พุทธศาสนา อาจมิได้มีเจตนาให้เกิดการหันหลังและปฏิเสธโลกฆราวาสอย่างสิ้นเชิง แต่ยังคงเกี่ยวต่อ ความสัมพันธ์ในครอบครัวและวงศาตมามากกว่าที่เราคาดคิด

ผู้เขียนอ้างอิงการศึกษาจากพระวินัยของสำนักพุทธในยุคโบราณหกสายด้วยกัน ที่มีพระวินัยสมบูรณ์ให้ศึกษา ได้แก่ ธรรมคุปตวาท (Dharmaguptaka ปัจจุบัน มีอยู่ในรูปฉบับ แปลภาษาจีน), มหาสังฆิกะวาท Mahāsāṅghika (ปัจจุบันเป็นภาษาจีน), มหาสาสกา (Mahāsāśaka ปัจจุบันเป็นภาษาจีน), สรวาสติวาท (Sarvāstivāda ปัจจุบันเป็นภาษาจีน), มุลสรวาสติวาท (Mūlasarvāstivāda ฉบับสันสกฤตได้รับการแปลเป็นภาษาฮิบเรต) และ สุตทัยคือพระวินัยภาษาบาลีของสายเถรวาท (Theravada)¹ เป็นความตั้งใจของผู้เขียนที่จะ

¹ การแตกแยกนิกายเริ่มมีเค้ามาตั้งแต่ราวร้อยปีหลังพุทธปรินิพพาน ในช่วงของการสังคายนาครั้งที่สอง ตอนแรกเกิดจากความไม่ลงรอยในข้อวัตรปฏิบัติ เกิดเป็นสรวาสติวาทและมหาสังฆิกะ แต่ต่อมหลังจาก แยกเป็นหลายนิกายมากขึ้นก็มีความไม่ลงรอยกันในเรื่องของหลักคิดด้วย รวมนิกายน้อยใหญ่ได้ ราว ๒๐ นิกาย

ศึกษาเปรียบเทียบจากทั้งทศสหาย แม้บางสหายอาจถูกดูแคลนว่ามีความผิดเพี้ยนไปจากหลักการ อันเป็นอุดมคติ แต่ผู้เขียนกลับเห็นว่าหากการเปรียบเทียบนั้นพบสิ่งที่เป็นแก่นเหมือนกันแล้ว นั่นก็จะเท่ากับยืนยันว่า พระวินัยเหล่านี้มีรากเหง้าร่วมกันที่เก่าแก่มากก่อนเกิดการ แดกแยกนิกาย (Clarke 2014, p.18) ในพระวินัยนั้น เขาให้ความสำคัญกับหมวดที่เรียกกันว่า วิภังค์ (vibhanga) มากกว่าส่วนที่เรียกว่าปาฏิโมกข์ อันเป็นตัวกฎข้อบังคับที่จะบัญญัติ อย่างสั้นๆ แต่วิภังค์จะเป็นหมวดที่เล่ารายละเอียดที่มาที่ไปและมูลเหตุแห่งการบัญญัติ ลีลาบทเหล่านั้น จึงเป็นที่รวบรวมประวัติบุคคลและเรื่องราวต่างๆมากมาย

วิธีการในการอ่านเอกสารเหล่านี้ ผู้เขียนใช้มุมมองและทัศนคติแบบปรากฏการณ์นิยม (Phenomenology) คือมิได้มองเพียงว่าเอกสารเหล่านี้สะท้อนถึงสิ่งที่เป็น facts ในอดีต หรือสะท้อนพฤติกรรมในอดีตของเหล่าพระภิกษุและพระภิกษุณีอย่างตรงๆ ทว่าที่สำคัญ กว่านั้น เอกสารได้บันทึก “ท่าที” หรือทัศนคติที่พระเถรอาจารย์ (ผู้ประมวลและชำระเอกสาร เหล่านี้) คิดว่าพระภิกษุและพระภิกษุณีควรหรือไม่ควรที่จะทำอะไรอย่างใด พุดง่าย ๆ ก็คือ เอกสารเหล่านี้สะท้อน “แว่น” หรือมุมมองของผู้รวบรวมและชำระเอกสารนั่นเอง นี่เป็น วิธีการศึกษาอันละเอียดอ่อน เป็นการเตือนทั้งผู้เขียนและผู้อ่านให้ตระหนักถึง “ช่องว่าง” ที่มองไม่เห็นที่ซึ่งมีอยู่เสมอในการตีความตัวบท

จุดเด่นที่เป็นข้อได้แก่แห่งหลักของหนังสือเล่มนี้ คือการปฏิวัติภาพความเข้าใจเดิมๆ เกี่ยวกับวิถีชีวิตนิกบวช ซึ่งทั้งคนทั่วไปและนักวิชาการด้านพุทธศาสนาเห็นพ้องกัน นั่นก็คือ ภาพอุดมคติที่ว่า วิถีชีวิตนิกบวชในพุทธศาสนาและชีวิตในอารามคือการไม่ยุ่งเกี่ยวกับโลก และหันหลังโดยสิ้นเชิงให้กับวิถีชีวิตฆราวาส ผู้เขียนกลับเสนอมุมมองใหม่ว่า วิธีคิดของผู้ประมวลเอกสารนี้ นอกจากมิได้เป็นปฏิปักษ์ต่อวิถีชีวิตฆราวาส แต่ยังเอื้อเพื่อให้เกิด ปฏิสัมพันธ์ที่เกื้อกูลระหว่างนิกบวชกับญาติๆของตนอีกด้วย คำว่า “สละเรือน” (leaving home) หรือที่นิยมเรียกกันว่านาคาริก มิได้หมายถึงการตัดขาดความสัมพันธ์กับครอบครัว แต่อย่างใด สังคมสงฆ์และกฎระเบียบในอารามสมัยพุทธกาลมีลักษณะ “family friendly” มากกว่าที่คนทั่วไปเข้าใจ

ในบทที่หนึ่ง ผู้เขียนได้สำรวจแนวคิดกระแสหลักซึ่งเสนอว่า เป้าหมายและวิถีชีวิต ในอุดมคติของพุทธศาสนาคือการสละโลก หันหลังให้โลก หนังสือเล่มสำคัญและนักวิชาการ ใหญ่ๆทางพุทธศาสนศึกษาล้วนฉายภาพดังกล่าว ภาพจำนี้ได้แรงบันดาลใจจากพระสูตรที่ ชื่อว่าชัคควิสาลสูตร (Rhinceros Horn Sutra) “บุคคลเล็งเห็นโทษอันเกิดแต่ความเยื่อใย พึงเที่ยวไปผู้เดียว เหมือนนอแรด (ฉบับแปลอังกฤษบางสำนวน แปลว่าแรดคนเดียว)..บุคคล ช้องอยู่แล้ว ด้วยความเยื่อใยในบุตรและภริยา เหมือนไม้ไผ่กอใหญ่เกี่ยวก่ายกัน... บุคคลผู้

ปรารถนาความสิ้นค้นหา พึงเป็นผู้ไม่ประมาท... พึงเที่ยวไปผู้เดียวเหมือนนอแรด ฉะนั้นบุคคลไม่สะดุ้งในธรรมมีความไม่เที่ยงเป็นต้น เหมือนราชสีห์ไม่สะดุ้งในเสียง... พึงเที่ยวไปผู้เดียว เหมือนนอแรด”²

บทถัดไปจากนี้ เขามุ่งจะชี้ว่าภาพจำดังกล่าวมีความคลาดเคลื่อนอย่างไร

ในบทที่สอง ผู้เขียนศึกษาพระวินัยเปรียบเทียบในภาษาต่างๆ และพบจุดร่วมสำคัญว่าการสละบ้านเรือนออกบวช มิได้มีค่าเท่ากับการตัดขาดความสัมพันธ์กับครอบครัวแต่อย่างใด หลักฐานประวัติศาสตร์บางอย่างนอกตัวบทพระไตรปิฎกเช่นจารึกแผ่นหินเกี่ยวกับการอุทิศถวายศาสนสถานแต่พุทธศาสนาซึ่งพบที่สาญจีและอมราวดี คำอุทิศมักบ่งบอกความสัมพันธ์แน่นแฟ้น ทางครอบครัว เช่น ภิกษุ (หรือภิกษุณี) ชื่อ... ซึ่งเป็นบุตร (ธิดา) ของ... ขออุทิศถวายศาสนสถาน... คำอุทิศบ่งบอกว่าภิกษุภิกษุณีนี้นั้นๆ เป็นลูกใคร พี่น้องกับใคร บางแห่งระบุความสัมพันธ์ถึงสามชั่วอายุคนของนักบวชและญาติ ๆ (Clarke, p. 43) แม้การออกบวชจะหมายถึงการสละชีวิตแบบฆราวาส แต่นั่นมิได้หมายถึงการตัดขาดความสัมพันธ์กับเครือญาติแต่อย่างใด คนอินเดียยุคนั้น เมื่อผู้ชายออกบวช หลายครั้ง ลูกหลานหรือภรรยาสามารถออกบวชตามได้ คล้ายยกตัวอย่างของศาสนาฮินดูและเซนซึ่งก็มีกรณีที่คนในครอบครัวออกบวชพร้อมๆ กัน ศาสนาพุทธก็อยู่ในกระแสจารีตดังกล่าวด้วยเช่นกัน

คล้ายเห็นว่า คำว่า “สละเรือน” มีนัยยะเชิงความเปรียบ บางกรณีผู้ปฏิบัติสามารถบรรลุธรรมขั้นสูงสุดอยู่ในเรือนได้ด้วยซ้ำ เขยกรณีย์ของภิกษุณีธัมมทินนา ในพระวินัยฉบับของมูลสารวาสติกาว่า เล่าว่านางเกิดในตระกูลมั่งคั่ง ครอบครัวหมั่นหมายให้กับวิสาขะ แต่นางอยากไปบวชและแอบกระซิบบอกภิกษุณีอุบลวรรณา ภิกษุณีกลับมาทูลพระพุทเจ้า ซึ่งทรงบอกให้นางสมาทานศีลอุบาสิกา นางจึงปฏิบัติธรรมที่บ้าน หลังจากได้ฟังธรรมจากภิกษุณีอุบลวรรณาหลายครั้ง นางได้บรรลุธรรมเป็นลำดับ จนบรรลุธรรมขั้นสุดท้ายได้ เมื่อพระพุทเจ้าทรงทราบ จึงเรียกประชุมสงฆ์และบวชให้นางโดยใช้ตัวแทนบวชแทนในที่ประชุม (กรณีการบวชโดยใช้ตัวแทนนั้น พระวินัยฉบับเถรวาทจะเป็นอีกกรณีหนึ่ง เป็นเรื่องของภิกษุณีอัมตทากาสี) เมื่อนางแจ้งพ่อแม่ว่าจะไปบวช พ่อแม่จึงนัดหมายวิสาขะให้นำพรรคพวกมาเพื่อบังคับนางแต่งงาน พ่อแม่ นางได้นิมนต์พระพุทเจ้ามาฉันที่บ้านด้วย เมื่อฉันเสร็จ นางจะตามพระองค์กลับ ว่าที่เจ้าบ่าวที่รออยู่ก็เข้ามาเยี่ยมดู นางจึงแสดงปาฏิหาริย์เหาะหนี

² พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๕ พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ ๑๗

พุทธทศนิกาย, <https://84000.org/tipitaka/attha/v.php?B=25&A=6971&Z=7101>

ขึ้นไปบนท้องฟ้าและเทศนาโปรดคนเหล่านั้น จนวิสาขะต้องคุกเข่าขอขมาและมีหลายคน บรรลุธรรม ประเด็นของเรื่องอยู่ที่ว่า การเป็นนักบวชนั้นสามารถละลือล่วยให้คนอื่นบวช แทนก็ได้ และสามารถใช้ชีวิตเยี่ยงนักบวชได้แม้จะยังคงเรือนอยู่ก็ตาม คำว่าอนาคาริก ในกรณีนี้ จึง ไม่จำเป็นต้องหมายถึงการพรากรจากเรือนในเชิงกายภาพ

บทที่สาม เน้นศึกษาความสัมพันธ์ของสามภรรยา ทั้งอดีตภรรยาที่เป็นฆราวาส ของพระภิกษุที่มาบวชและอดีตภรรยาที่มาบวชเป็นภิกษุณี พบว่า พระวินัยมิได้ห้ามมิให้ ภิกษุกลับไปเยี่ยมบ้านและครอบครัวเดิมของตน มีกรณีที่พระภิกษุกลับไปเยี่ยมบ้านและ ฉันทอาหารที่บ้านเดิมบ่อยๆ จึงเกิดเหตุการณ์หนึ่งที่พระภิกษุต้องเข้าไปเป็นธุระจัดการเรื่อง การแต่งงานให้ลูกๆของตน พระวินัยฉบับของมหาสังฆิกะเล่าเรื่องพระสองรูป ต่างฝ่ายต่าง กลับไปเยี่ยมบ้านเดิม รูปหนึ่งถูกอดีตภริยาตำท้อ ไล่ออกจากบ้าน เพราะไม่ได้ช่วยดูแล ครอบครัว พระรูปนี้มาปรับทุกข์กับพระอีกรูปหนึ่ง และในที่สุดต่างก็ตกลงใจยกลูกสาวตน ให้แต่งงานกับลูกชายของอีกรูปหนึ่ง เรื่องนี้จึงกลายมาเป็นมูลเหตุให้ต้องมีกรบัญญัติห้าม มิให้พระภิกษุทำหน้าที่พ่อสื่ออีก แต่อย่างไรก็ตาม มิได้มีบทบัญญัติห้ามมิให้พระภิกษุกลับไปเยี่ยมบ้านหรือฉันทอาหารที่บ้านเดิมของตนแต่อย่างใด

สำหรับคนที่เคยเป็นคู่สามีภรรยาด้วยกันนั้น พระวินัยมิได้ตั้งเงื่อนไขว่าจะต้องหย่าร้าง เป็นทางการก่อนบวช นั้นย่อมหมายถึงว่า ในเชิงกฎหมาย นักบวชเหล่านั้นยังมีได้หย่าร้าง คล้ายเห็นว่า การมิได้เรียกร้องการหย่าร้างทางการเป็นเงื่อนไขก่อนบวชแสดงถึงการ ประนีประนอมกับสังคฆราวาส เนื่องเพราะการพรากรสมาชิกครัวเรือนออกมาย่อมก่อให้เกิด แรงเสียดทานไม่น้อยต่อครอบครัว พระวินัยมีเพียงกฎที่ว่าผู้จะบวชต้องได้รับความยินยอม จากบิดามารดาเสียก่อน และสำหรับการบวชภิกษุณี ต้องให้สามีให้ความยินยอมด้วย ในกรณี การบวชภิกษุณี เรื่องจึงยากเย็นขึ้นเป็นทวีคูณในการจะให้ครอบครัวยินยอม พระวินัยจึงมี กฎเกณฑ์เพิ่มขึ้นอีกประการหนึ่งคือ มอบหมายหน้าที่ให้ภิกษุณีที่เลี้ยงพาทภิกษุณีบวชใหม่ หนีไปเสียเป็นระยะทาง 5 ถึง 6 โยชน์ เพื่อป้องกันมิให้ถูกสามีมาตามจับตัวกลับไป หากภิกษุณีที่เลี้ยงไม่พาหนีถือว่าต้องอาบัติปาจิตตีย์ เนื่องจากมีกรณีที่ภิกษุณีนางหนึ่งบวชให้ สตรีนางหนึ่งและมีได้พาหนีไปไกล ทำให้ถูกสามีมาจับตัวกลับไป ประเด็นนี้ ในบทความของ สุภัทรา วงสกุล (2563, น. 86) ซึ่งอ่านและอ้างอิงงานชิ้นนี้ของคล้ากได้วิเคราะห์เพิ่มเติมไว้ว่า การบัญญัติให้ภิกษุณีที่เลี้ยงต้องพาผู้บวชใหม่หนีแสดงถึงความลึกลับย้อนแย้งในพระวินัย ด้านหนึ่ง ต้องการส่งเสริมชีวิตทางธรรม แต่อีกด้านหนึ่ง ก็ระมัดระวังมากที่จะป้องกันมิให้ สังคฆราวาสตำหนิหรือไม่พอใจคณะสงฆ์ เนื่องจากการเกี่ยวพันจากโลกฆราวาสจำเป็นมาก ต่อการอยู่รอดของคณะสงฆ์ สุภัทราเห็นว่า พระวินัยพยายามประนีประนอมความย้อนแย้ง

ด้วยท่าที่สองแบบ ทั้งการเอื้อเพื่อต่อสตรีที่ต้องการบวช แต่ก็ออกกฎให้การบวชต้องได้รับความยินยอมจากครอบครัว การกำหนดหน้าที่ให้ภิกษุณีที่เลี้ยงพาลูกบวชใหม่หนึ่ง คือการเลี้ยงการปะทะกับครอบครัว และมุ่งเอื้อเพื่อการปฏิบัติธรรม การพยายามหาความสมดุลจากสองขั้วนี้พบได้เสมอๆ ในพระวินัย

ในงานของคล้าก ยังเน้นศึกษากรณีความสัมพันธ์ของอดีตสามีภรรยาที่เข้ามาบวชทั้งคู่ ในขณะที่นักวิชาการกระแสหลักให้ภาพชีวิตนักบวชว่า เป็นชีวิตโสด ปราศจากการมีคู่ คล้ากกลับเห็นตรงข้าม และเห็นว่า กฎพระวินัยหลายข้อพยายามหาทางออกที่เหมาะสมในการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างอดีตสามีภรรยาที่เข้ามาบวชด้วยกัน มีกรณีที่ภิกษุณีเป็นอดีตสามีฉันอาหาร ขณะที่ภิกษุณีอดีตภรรยาพัติและถือขันน้ำคอยรินให้อยู่ด้านข้าง นางพูดเรื่องครอบครัวไม่หยุด จนภิกษุกล่าวตำหนินาง (ในฉบับนิคายมหิสาสะกกล่าววว่า พระภิกษุบังเอิญส่งยิ้มให้อดีตคนรักอีกคนหนึ่ง) ภิกษุณีจึงเอาขันน้ำนั้นทุบเข้าให้ที่ศีรษะภิกษุ เรื่องนี้จึงเป็นมูลเหตุให้มีการบัญญัติห้ามมิให้ภิกษุณีพัติและคอยบริการรินน้ำต่อพระภิกษุที่เป็นอดีตคู่ครอง คล้ากตั้งข้อสังเกตว่าถึงกระนั้น ก็ไม่มีการห้ามการไปมาหาสู่ระหว่างอดีตคู่สมรสที่ออกบวชแต่อย่างใด

กรณีภิกษุณีที่ตั้งครรภ์ขณะบวชอยู่นั้น ที่รู้จักกันดีคือกรณีภิกษุณีคูปตาและภิกษุอุทายีซึ่งเป็นสามีภรรยากันมาก่อน อุทายีเป็นบุตรชายของมหาอำมาตย์ของพระเจ้าสุทโธทนะ หลังจากที่ต่างคนต่างบวชแล้ว ภิกษุณีคูปตาได้ไปหาภิกษุอุทายี เมื่อพบกันต่างฝ่ายต่างเกิดความรู้สึกยินดีต่อกัน ทั้งคู่เปิดผ้าจนอีกฝ่ายมองเห็นอวัยวะของอีกฝ่าย ทำให้ฝ่ายภิกษุหลั่งออกมา จากนั้นนางจึงอาสาซักผ้าผืนนั้นให้ แต่ความอาลัยอาวรณ์ต่อกันทำให้นางนำผ้าเปื้อนอสุจินั้นเข้าไปในร่างกายตนจนทำให้ตั้งครรภ์ขึ้นมา เรื่องจึงต้องมาตัดสินกันในที่ประชุมสงฆ์ซึ่งในที่สุดมีมติว่านางมิได้ทำผิดขั้นปาราชิก นางจึงได้รับอนุญาตให้สามารถอยู่ต่อในเพศบรรพชิต สามารถอุ้มท้องในสถานภาพภิกษุณี และคลอดบุตรชายซึ่งต่อมาเมื่อเติบโตใหญ่ก็ได้บวชเป็นพระภิกษุอีกด้วย ในพระวินัย เรื่องนี้ได้เป็นมูลเหตุของการออกกฎบัญญัติห้ามมิให้ภิกษุใช้ภิกษุณีที่มีได้เกี่ยวต่องทางสายเลือดซักผ้าให้ ดังนั้นในพระวินัยฉบับมหิสาสะกและมหาสังฆิกะระบู้ว่า การที่ภิกษุณีต้องง่วนอยู่กับการซักผ้า นอกจากจะเสียเวลาในการปฏิบัติธรรมแล้ว ยังทำให้ชาวบ้านซุบซิบนินทาได้ว่า พวกนางก็ไม่ได้แตกต่างอะไรจากพวกตนเลย

ประเด็นนี้ คล้ากมองเห็นว่า เรื่องใหญ่เช่นความล่อแหลมต่อการมีความสัมพันธ์ทางเพศนี้ ในตอนท้ายกลับถูกลดทอนลงมาให้เหลือเป็นเพียงประเด็นการออกกฎเกี่ยวกับการห้ามมิให้ภิกษุเรียกใช้ภิกษุณีที่ไม่ได้เป็นสายเลือดเดียวกันซักผ้าให้ ท่าที่เช่นนี้แม้จะแฝง

ความกระอักกระอ่วน แต่ก็สะท้อนความยึดหยุ่นและความอดกลั้นต่อปัญหา “ภายใน” ของคณะสงฆ์ สิ่งที่ตั้งกฎและรวบรวมพระวินัยให้ความสำคัญมากก็คือทัศนคติของฆราวาสที่มีต่อคณะสงฆ์ และการหาจุดถ่วงดุลที่เหมาะสมระหว่างวิถีโลกย์และวิถีธรรม เส้นแบ่งระหว่างสองโลกนี้สามารถขยับได้ เคลื่อนได้ตามสถานการณ์เฉพาะหน้า ที่มุ่งทำให้การใช้ชีวิตในอารามสามารถเกื้อกูลต่อกันบวชได้

ในบทที่สี่ กล่าวถึงหลายๆกรณีที่ภิกษุณีที่ตั้งครุภคและคลอดลูก พระวินัยมีความยึดหยุ่นและทัศนคติที่เปิดกว้างที่อนุญาตให้ภิกษุณีที่ตั้งครุภคไม่ต้องสูญเสียสถานภาพความเป็นนิกบวช (สุภทรา, น. 93-94) ภาพภิกษุณีอุ้มท้อง ให้นมเลี้ยงลูกอ่อนภายในอาราม อาจเป็นสิ่งที่คนทั่วไปนึกไม่ถึงว่าจะเป็นไปได้ แต่พระพุทธเจ้าทรงเมตตาเอื้อเฟื้อต่อสตรีที่บางรายไม่รู้ว่ตนตั้งครุภคก่อนเข้ามาบวชหรือแม้บวชแล้ว เกิดเหตุการณ์อันนำไปสู่การตั้งครุภค พระวินัยก็อนุญาตให้ภิกษุณีผู้เป็นมารดาสามารถคลอดบุตรและเลี้ยงดูทารกทั้งบุตรหญิงและชายได้จนถึงวัยที่เติกหย่านม แล้วจึงมอบคืนแก่ฆราวาสหรือมีฉนั้น หากเป็นเด็กชายก็มอบให้คณะสงฆ์จัดการดูแลต่อไป นอกจากนั้นก็ยังอนุญาตให้ภิกษุณีรูปอื่นๆช่วยกันดูแลเด็กทารกได้ด้วยภายใต้ข้อระมัดระวังบางประการ

หนังสือเล่มนี้ของคล้ากนั้นว่าช่วยเปิดมุมมองใหม่เกี่ยวกับชีวิตในอารามสมัยพุทธกาล กฎระเบียบต่างๆในพระวินัยนั้นแสดงชัดเจนว่านิกบวชมิได้มีชีวิตโดดเดี่ยวในลักษณะตัดขาดจากสังคม คล้ากเห็นว่าภาพ hard core ascetic นั้นคลาดเคลื่อนจากชีวิตจริงในอารามสมัยนั้น พระวินัยสะท้อนความพยายามจัดการกับปัญหาที่เกิดจากความสัมพันธ์ทางสังคมลักษณะต่างๆของพระสงฆ์ แสดงถึงการยังคงให้ความสำคัญแก่ความสัมพันธ์ทางครอบครัว และความพยายามที่จะรักษาภาพลักษณ์ขององค์กรสงฆ์ให้คงงามไม่เสียหาย รวมถึงการเกื้อกูลต่อการปฏิบัติธรรมของทั้งภิกษุและภิกษุณี

เอกสารอ้างอิง

- สุภทรา วงสกุล. (2563). การวิเคราะห์วินัยภิกษุณีสงฆ์ในฐานะกระบวนการปฏิบัติที่นำสู่การบรรลุธรรมของสตรี. *วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 27(2), 52-103.
- Clarke, S. (2014). *Family matters in Indian monasticism*. Honolulu: University of Hawaii.
- Liu, C. (2016). A review of family matters in Indian Buddhist monasticism, *Journal of Buddhist Ethics*, 23, 137-143.